כיתה י' | תנ"ך | שיעור 6 מתוך 8 | 45 דק' | בראשית יט, א-כט

ממלכתי: סיפורי אברהם (בראשית יב-כה) נלמדים בחטיבה העליונה בלימודי התנ"ך (קריאה צמודה, ניתוח ספרותי ודיון ערכי); יש לבדוק מול תכנית הבגרות העדכנית ובחירת בית הספר. חמ"ד: לימוד חומש עם פרשנים (רש"י, רמב"ן, אבן עזרא, רד"ק, ספורנו); הפרשנות מסומנת כפרשנות. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.

חורבן סדום והצלת לוט: "ותבט אשתו מאחריו"

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יתארו את השתלשלות האירועים בסדום: הכנסת האורחים של לוט, התקפת אנשי העיר, ההצלה וההפיכה (יט, א-כט)
- התלמידים ישוו בין הכנסת האורחים של לוט לזו של אברהם (יח, א-ח) ויזהו את ההיסוס של לוט ("וַיִּתְמַהְמָהּ")
- התלמידים יכירו את פירוש הרמב"ן לחטא סדום ואת רש"י על "וַיַּזְכֵּר אֱלֹהִים, אֶת־אַבְרָהָם", וידונו בצדק חברתי ובאחריות לזר

❓ השאלה הגדולה של השיעור

מה היה חטאה של סדום? ובזכות מה ניצל לוט?

אנשי העיר מתקבצים "מִנַּעַר וְעַד־זָקֵן: כָּל־הָעָם, מִקָּצֶה". ובסוף הסיפור הכתוב מסביר את הצלת לוט: "וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים, אֶת־אַבְרָהָם; וַיְשַׁלַּח אֶת־לוֹט, מִתּוֹךְ הַהֲפֵכָה".

🧪 פתיחה

מקרינים או כותבים על הלוח את דברי יחזקאל על סדום (יחזקאל טז, מט): "גאון שבעת לחם ושלות השקט... ויד עני ואביון לא החזיקה". שואלים: "לפי הנביא, מה היה החטא? האם זה מה שציפיתם?"

📖 הסבר למורה

לוט מול אברהם. הפרק מקביל בכוונה לפרק יח. אברהם יושב "פֶּתַח־הָאֹהֶל" ורץ לקראת האורחים; לוט "יֹשֵׁב בְּשַׁעַר־סְדֹם", כלומר כבר משתלב במוסדות העיר, וגם הוא קם לקראתם ומזמין אותם: "סוּרוּ נָא אֶל־בֵּית עַבְדְּכֶם". לוט למד הכנסת אורחים מבית אברהם, אבל בסדום הכנסת אורחים היא מעשה מסוכן.

חטא סדום. אנשי העיר מקיפים את הבית ודורשים להוציא את האורחים ולפגוע בהם. הכתוב מדגיש שזה כלל העיר, לא קבוצה קטנה. בכיתה מספיק לומר שמדובר באלימות קשה כלפי זרים; אין צורך להרחיב. הרמב"ן מסביר שהכוונה הייתה להבריח זרים מן העיר העשירה, "וְהֵם הָיוּ מוֹאֲסֵי הַצְּדָקָה", ומביא את יחזקאל. סדום היא חברה עשירה שסוגרת את שעריה בפני החלש והזר.

ההצלה. המלאכים מזהירים, אבל חתני לוט חושבים שהוא "כִּמְצַחֵק", ולוט עצמו "וַיִּתְמַהְמָהּ", עד שהמלאכים אוחזים בידו "בְּחֶמְלַת ה' עָלָיו". הציווי "אַל־תַּבִּיט אַחֲרֶיךָ" מופר: "וַתַּבֵּט אִשְׁתּוֹ, מֵאַחֲרָיו; וַתְּהִי, נְצִיב מֶלַח". בסוף, אברהם עומד במקום שבו התפלל וצופה: "וְהִנֵּה עָלָה קִיטֹר הָאָרֶץ, כְּקִיטֹר, הַכִּבְשָׁן". סוף הפרק (ל-לח) מספר על מוצא מואב ועמון, ולא נלמד בשיעור זה; אפשר להזכיר רק שהוא מראה איך המשפחה של לוט נפגעה מן החיים בסדום.

📜 הפסוקים (מכון ממרא, נוסח מנוקד)

בראשית פרק יט, פסוקים א-כט

(א) וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סְדֹמָה, בָּעֶרֶב, וְלוֹט, יֹשֵׁב בְּשַׁעַר־סְדֹם; וַיַּרְא־לוֹט וַיָּקָם לִקְרָאתָם, וַיִּשְׁתַּחוּ אַפַּיִם אָרְצָה.

(ב) וַיֹּאמֶר הִנֶּה נָא־אֲדֹנַי, סוּרוּ נָא אֶל־בֵּית עַבְדְּכֶם וְלִינוּ וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם, וְהִשְׁכַּמְתֶּם, וַהֲלַכְתֶּם לְדַרְכְּכֶם; וַיֹּאמְרוּ לֹא, כִּי בָרְחוֹב נָלִין.

(ג) וַיִּפְצַר־בָּם מְאֹד – וַיָּסֻרוּ אֵלָיו, וַיָּבֹאוּ אֶל־בֵּיתוֹ; וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֶּה, וּמַצּוֹת אָפָה וַיֹּאכֵלוּ.

(ד) טֶרֶם, יִשְׁכָּבוּ, וְאַנְשֵׁי הָעִיר אַנְשֵׁי סְדֹם נָסַבּוּ עַל־הַבַּיִת, מִנַּעַר וְעַד־זָקֵן: כָּל־הָעָם, מִקָּצֶה.

(ה) וַיִּקְרְאוּ אֶל־לוֹט וַיֹּאמְרוּ לוֹ, אַיֵּה הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־בָּאוּ אֵלֶיךָ הַלָּיְלָה; הוֹצִיאֵם אֵלֵינוּ, וְנֵדְעָה אֹתָם.

(ו) וַיֵּצֵא אֲלֵהֶם לוֹט, הַפֶּתְחָה; וְהַדֶּלֶת, סָגַר אַחֲרָיו.

(ז) וַיֹּאמַר: אַל־נָא אַחַי, תָּרֵעוּ.

(ח) הִנֵּה־נָא לִי שְׁתֵּי בָנוֹת, אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ אִישׁ – אוֹצִיאָה־נָּא אֶתְהֶן אֲלֵיכֶם, וַעֲשׂוּ לָהֶן כַּטּוֹב בְּעֵינֵיכֶם; רַק לָאֲנָשִׁים הָאֵל, אַל־תַּעֲשׂוּ דָבָר, כִּי־עַל־כֵּן בָּאוּ, בְּצֵל קֹרָתִי.

(ט) וַיֹּאמְרוּ גֶּשׁ־הָלְאָה, וַיֹּאמְרוּ הָאֶחָד בָּא־לָגוּר וַיִּשְׁפֹּט שָׁפוֹט – עַתָּה, נָרַע לְךָ מֵהֶם; וַיִּפְצְרוּ בָאִישׁ בְּלוֹט מְאֹד, וַיִּגְּשׁוּ לִשְׁבֹּר הַדָּלֶת.

(י) וַיִּשְׁלְחוּ הָאֲנָשִׁים אֶת־יָדָם, וַיָּבִיאוּ אֶת־לוֹט אֲלֵיהֶם הַבָּיְתָה; וְאֶת־הַדֶּלֶת, סָגָרוּ.

(יא) וְאֶת־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־פֶּתַח הַבַּיִת, הִכּוּ בַּסַּנְוֵרִים, מִקָּטֹן, וְעַד־גָּדוֹל; וַיִּלְאוּ, לִמְצֹא הַפָּתַח.

(יב) וַיֹּאמְרוּ הָאֲנָשִׁים אֶל־לוֹט, עֹד מִי־לְךָ פֹּה – חָתָן וּבָנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ, וְכֹל אֲשֶׁר־לְךָ בָּעִיר: הוֹצֵא, מִן־הַמָּקוֹם.

(יג) כִּי־מַשְׁחִתִים אֲנַחְנוּ, אֶת־הַמָּקוֹם הַזֶּה: כִּי־גָדְלָה צַעֲקָתָם אֶת־פְּנֵי ה', וַיְשַׁלְּחֵנוּ ה' לְשַׁחֲתָהּ.

(יד) וַיֵּצֵא לוֹט וַיְדַבֵּר אֶל־חֲתָנָיו לֹקְחֵי בְנֹתָיו, וַיֹּאמֶר קוּמוּ צְאוּ מִן־הַמָּקוֹם הַזֶּה, כִּי־מַשְׁחִית ה', אֶת־הָעִיר; וַיְהִי כִמְצַחֵק, בְּעֵינֵי חֲתָנָיו.

(טו) וּכְמוֹ הַשַּׁחַר עָלָה, וַיָּאִיצוּ הַמַּלְאָכִים בְּלוֹט לֵאמֹר: קוּם קַח אֶת־אִשְׁתְּךָ וְאֶת־שְׁתֵּי בְנֹתֶיךָ, הַנִּמְצָאֹת – פֶּן־תִּסָּפֶה, בַּעֲוֹן הָעִיר.

(טז) וַיִּתְמַהְמָהּ – וַיַּחֲזִיקוּ הָאֲנָשִׁים בְּיָדוֹ וּבְיַד־אִשְׁתּוֹ וּבְיַד שְׁתֵּי בְנֹתָיו, בְּחֶמְלַת ה' עָלָיו; וַיֹּצִאֻהוּ וַיַּנִּחֻהוּ, מִחוּץ לָעִיר.

(יז) וַיְהִי כְהוֹצִיאָם אֹתָם הַחוּצָה, וַיֹּאמֶר הִמָּלֵט עַל־נַפְשֶׁךָ – אַל־תַּבִּיט אַחֲרֶיךָ, וְאַל־תַּעֲמֹד בְּכָל־הַכִּכָּר: הָהָרָה הִמָּלֵט, פֶּן־תִּסָּפֶה.

(יח) וַיֹּאמֶר לוֹט, אֲלֵהֶם: אַל־נָא, אֲדֹנָי.

(יט) הִנֵּה־נָא מָצָא עַבְדְּךָ חֵן, בְּעֵינֶיךָ, וַתַּגְדֵּל חַסְדְּךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ עִמָּדִי, לְהַחֲיוֹת אֶת־נַפְשִׁי; וְאָנֹכִי, לֹא אוּכַל לְהִמָּלֵט הָהָרָה – פֶּן־תִּדְבָּקַנִי הָרָעָה, וָמַתִּי.

(כ) הִנֵּה־נָא הָעִיר הַזֹּאת קְרֹבָה, לָנוּס שָׁמָּה – וְהִוא מִצְעָר; אִמָּלְטָה נָּא שָׁמָּה, הֲלֹא מִצְעָר הִוא – וּתְחִי נַפְשִׁי.

(כא) וַיֹּאמֶר אֵלָיו – הִנֵּה נָשָׂאתִי פָנֶיךָ, גַּם לַדָּבָר הַזֶּה: לְבִלְתִּי הָפְכִּי אֶת־הָעִיר, אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ.

(כב) מַהֵר, הִמָּלֵט שָׁמָּה, כִּי לֹא אוּכַל לַעֲשׂוֹת דָּבָר, עַד־בֹּאֲךָ שָׁמָּה; עַל־כֵּן קָרָא שֵׁם־הָעִיר, צוֹעַר.

(כג) הַשֶּׁמֶשׁ, יָצָא עַל־הָאָרֶץ; וְלוֹט, בָּא צֹעֲרָה.

(כד) וַה', הִמְטִיר עַל־סְדֹם וְעַל־עֲמֹרָה – גָּפְרִית וָאֵשׁ: מֵאֵת ה', מִן־הַשָּׁמָיִם.

(כה) וַיַּהֲפֹךְ אֶת־הֶעָרִים הָאֵל, וְאֵת כָּל־הַכִּכָּר, וְאֵת כָּל־יֹשְׁבֵי הֶעָרִים, וְצֶמַח הָאֲדָמָה.

(כו) וַתַּבֵּט אִשְׁתּוֹ, מֵאַחֲרָיו; וַתְּהִי, נְצִיב מֶלַח.

(כז) וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם, בַּבֹּקֶר: אֶל־הַמָּקוֹם – אֲשֶׁר־עָמַד שָׁם, אֶת־פְּנֵי ה'.

(כח) וַיַּשְׁקֵף, עַל־פְּנֵי סְדֹם וַעֲמֹרָה, וְעַל־כָּל־פְּנֵי, אֶרֶץ הַכִּכָּר; וַיַּרְא, וְהִנֵּה עָלָה קִיטֹר הָאָרֶץ, כְּקִיטֹר, הַכִּבְשָׁן.

(כט) וַיְהִי, בְּשַׁחֵת אֱלֹהִים אֶת־עָרֵי הַכִּכָּר, וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים, אֶת־אַבְרָהָם; וַיְשַׁלַּח אֶת־לוֹט, מִתּוֹךְ הַהֲפֵכָה, בַּהֲפֹךְ אֶת־הֶעָרִים, אֲשֶׁר־יָשַׁב בָּהֶן לוֹט.

שיעור 7 ביחידה 17 עוסק בוויכוח של אברהם על סדום (פרק יח). שיעור זה ממשיך אותו: מה קרה בסדום עצמה.

⚖️ כתוב / מפרשים

בצד אחד מה שכתוב בפסוק, ובצד השני פירוש. הפירוש הוא דרך אחת להבין, לא חלק מהפסוק.

📜 **כתוב:** "וַיִּקְרְאוּ אֶל־לוֹט וַיֹּאמְרוּ לוֹ, אַיֵּה הָאֲנָשִׁים" (בראשית יט, ה)

💭 **מפרשים:** רמב"ן: "כַּוָּנָתָם לְכַלּוֹת אֶת הָרֶגֶל מִבֵּיניֵהֶם", "כִּי חָשְׁבוּ שֶׁבַּעֲבוּר טוֹבַת אַרְצָם שֶׁהִיא כְּגַן ה' יָבֹאוּ שָׁם רַבִּים, וְהֵם הָיוּ מוֹאֲסֵי הַצְּדָקָה".

📜 **כתוב:** "וַתַּבֵּט אִשְׁתּוֹ, מֵאַחֲרָיו; וַתְּהִי, נְצִיב מֶלַח" (בראשית יט, כו)

💭 **מפרשים:** רש"י (לפי בראשית רבה): "בְּמֶלַח חָטְאָה וּבְמֶלַח לָקְתָה": היא סירבה לתת "מְעַט מֶלַח לָאוֹרְחִים".

📜 **כתוב:** "וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים, אֶת־אַבְרָהָם" (בראשית יט, כט)

💭 **מפרשים:** רש"י: "נִזְכַּר שֶׁהָיָה לוֹט יוֹדֵעַ שֶׁשָּׂרָה אִשְׁתּוֹ שֶׁל אַבְרָהָם" ולא גילה למצרים, "לְפִיכָךְ חָס הַקָּבָ"ה עָלָיו".

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: תנ"ך (או דף הפסוקים מהעמוד הזה), מצגת, דף עבודה, לוח

1. פתיחה: יחזקאל על חטא סדום (5 דקות)
2. קריאה: יט, א-ג והשוואה לאברהם (יח, א-ח) (8 דקות)
3. חטא סדום: יט, ד-יא ופירוש הרמב"ן (בלי פירוט מעבר לפסוקים) (9 דקות)
4. ההצלה וההיסוס: "כְּמְצַחֵק", "וַיִּתְמַהְמָהּ", "אַל־תַּבִּיט אַחֲרֶיךָ" (9 דקות)
5. כתוב / מפרשים: אשת לוט ו"וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים, אֶת־אַבְרָהָם" (8 דקות)
6. דיון מסכם: צדק חברתי, וכרטיס יציאה (6 דקות)

💬 שאלות לדיון

הבנה (מה כתוב?)

1. איך קיבל לוט את האורחים (יט, א-ג)? מה דומה לאברהם ומה שונה?
2. מה ציוו המלאכים על לוט ומשפחתו, ומה קרה לאשתו (יט, יז-כו)?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. לפי הרמב"ן, מה היה החטא העיקרי של סדום? איך הוא מתחבר ליחזקאל טז, מט?
2. למה לדעתכם לוט מתמהמה? מה זה מלמד על הקשר שלו לסדום?

הערכה (מה דעתי?)

1. מה הופך חברה לסדום? האם יש היום "סדום" במובן של הרמב"ן?
2. לוט ניצל בזכות אברהם (כט). האם הוגן שאדם ניצל בזכות קרובו?

🏁 סיכום השיעור

סדום מוצגת כעיר עשירה שבה כולם, "מִנַּעַר וְעַד־זָקֵן", פוגעים בזר. לוט, שלמד הכנסת אורחים מבית אברהם, מנסה להגן על אורחיו, אבל מתקשה להיפרד מן העיר. הוא ניצל בזכות אברהם, ואשתו, שמביטה לאחור, אינה ניצלת. הפרק סוגר את הבחירה של לוט מפרק יג: הארץ "כְּגַן־ה'" הופכת לחורבן.

🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

בסוף השיעור כל תלמיד משלים על פתק: "חברה טובה היא חברה שבה הזר ... (השלימו מתוך מה שלמדנו על סדום)"

🧭 התאמה לפי זרם

השיעור מתאים לשני הזרמים. ההבדל בדגשים:

ממלכתי

- קריאה ספרותית: ההקבלה בין יח ליט (פתח האוהל / שער העיר, ריצה / קימה), והחזרות על "לוט".
- חטא סדום כחטא חברתי: קריאה ביחזקאל טז, מט-נ; סדום כסמל בתרבות ובשפה ("מידת סדום").
- דיון פתוח: יחס לזר, למהגר ולחלש בחברה עשירה; היסוס לעזוב מקום מוכר גם כשהוא מסוכן.

ממלכתי-דתי (חמ"ד)

- רמב"ן (יט, ה): "וְהֵם הָיוּ מוֹאֲסֵי הַצְּדָקָה"; מצוות צדקה והכנסת אורחים.
- רש"י (יט, כט): לוט ניצל בזכות שתיקתו במצרים, "לְפִיכָךְ חָס הַקָּבָ"ה עָלָיו"; מידה כנגד מידה.
- רש"י (יט, א): "מִבֵּית אַבְרָהָם לָמַד לַחֲזֹר עַל הָאוֹרְחִים".
- אמונה: "בְּחֶמְלַת ה' עָלָיו", ההצלה כחסד; והקשר לוויכוח "הֲשֹׁפֵט כָּל־הָאָרֶץ".

💡 הערות למורה

הפרק רגיש. מומלץ לקרוא בכיתה את הפסוקים כפי שהם, בלי הרחבה על אופי הדרישה של אנשי סדום, ולהעביר את הדגש לשאלה החברתית ולשאלת הבחירה. את פסוקים ל-לח לא נלמד כאן. למתקשים: דף עם תמיכה.

📝 בדף העבודה

השוואה בין לוט לאברהם, חטא סדום לפי הרמב"ן, ההיסוס וההצלה, אשת לוט, שאלה בסגנון בגרות ומחוון. יש גם גרסה עם תמיכה.

מקורות

- בראשית יט (מכון ממרא)
- רש"י על בראשית יט, א (ספריא)
- רש"י על בראשית יט, כו (ספריא)
- רש"י על בראשית יט, כט (ספריא)
- רמב"ן על בראשית יט, ה (ספריא)

מחוון: חורבן סדום והצלת לוט: "ותבט אשתו מאחריו"

1. אברהם: "פֶּתַח־הָאֹהֶל"; רץ לקראתם ומשתחווה; לחם, בקר, חמאה וחלב. לוט: "יֹשֵׁב בְּשַׁעַר־סְדֹם"; קם לקראתם ומשתחווה; "וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֶּה, וּמַצּוֹת אָפָה".
2. ההדגשה מראה שלא מדובר בכמה פושעים אלא בעיר שלמה, צעירים וזקנים, שכולם שותפים לרוע. אין בעיר אפילו קבוצה קטנה שמתנגדת (קשר לוויכוח של אברהם: עשרה צדיקים).
3. לפי הרמב"ן הם רצו להבריח זרים כדי שלא יבואו ליהנות מעושר הארץ: "וְהֵם הָיוּ מוֹאֲסֵי הַצְּדָקָה". הוא מביא את יחזקאל: "וְיַד עָנִי וְאֶבְיוֹן לֹא הֶחֱזִיקָה"".
4. "וַיְהִי כִמְצַחֵק, בְּעֵינֵי חֲתָנָיו": החתנים לא האמינו; "וַיִּתְמַהְמָהּ": לוט עצמו מהסס. הם מלמדים כמה קשה ללוט להיפרד מסדום ומרכושו.
5. בפשט: קשר לבית ולעבר, געגוע או סקרנות, ואי ציות לציווי. לפי רש"י (המדרש): עונש מידה כנגד מידה על שסירבה לתת מלח לאורחים. האחד מסביר מתוך הרגע, השני מתוך התנהגות קודמת.
6. לוט ניצל בזכות אברהם. לפי רש"י, ה' זכר שלוט שתק במצרים ולא גילה ששרה אשת אברהם, ולכן חס עליו.
7. תשובה טובה: כל העיר שותפה ("כָּל־הָעָם, מִקָּצֶה"), פגיעה באורחים זרים; הרמב"ן: מאיסת צדקה והברחת זרים; יחזקאל: עושר ושלווה בלי עזרה לעני. אפשר לחלוק ולהראות גם חטאים פרטיים. ניקוד מוצע: פסוקים 6, רמב"ן 6, יחזקאל 4, עמדה 4.

פרשנות מסומנת כפרשנות (רש"י, רמב"ן, אבן עזרא, רד"ק וספורנו מתוך ספריא). נוסח הפסוקים ממכון ממרא; שם ה' מובא בכתיב ה'. ממלכתי: סיפורי אברהם (בראשית יב-כה) נלמדים בחטיבה העליונה בלימודי התנ"ך (קריאה צמודה, ניתוח ספרותי ודיון ערכי); יש לבדוק מול תכנית הבגרות העדכנית ובחירת בית הספר. חמ"ד: לימוד חומש עם פרשנים (רש"י, רמב"ן, אבן עזרא, רד"ק, ספורנו); הפרשנות מסומנת כפרשנות. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.